

UOT 48.41.45

<https://doi.org/10.59849/2311-8482.2025.3.161>

İSMAYIL MÜRSƏLOV*

MİLLİ MUSIQİMİZDƏ TARIN TƏBLİĞİ VƏ TƏRƏQQISINDƏ TANINMIŞ TARZƏNLƏRİN ROLU

Məqalədə əsasən milli musiqimizin tar ifaçılığının təbliği və tərəqqisində tanınmış tarzənlərin rolundan söhbət açılır. Həmçinin qeyd olunur ki, milli musiqi alətimiz olan tar da digər çalğı alətlərimiz kimi dinləyicidə müxtəlif ovqatlar yaratmaq qüdrətinə malikdir. Burada tarın yaranma tarixindən, onun quruluşundan, tədrisindən də bəhs olunur.

Burada həmçinin tarın ifası haqqında məlumat verilir. Məqalədə eyni zamanda Azərbaycanda XIX-XX əsrlərdəki və müasir dövrümüzdəki məşhur ifaçıların adları qeyd olunur. Onlardan bir neçəsinin yaradıcılığına nəzər yetirilir.

Açar sözlər: tar, alət, tədris, ifaçı, Üzeyir Hacıbəyov.

Giriş

Musiqi mədəniyyətinin yaranması və inkişafının ümumilikdə milli mədəniyyətimizə təsiri böyük əhəmiyyət daşıyır. Musiqi mədəniyyətin tərəqqisində isə çalğı alətlərinin rolu məxsusi qeyd olunmalıdır. Bir sıra çalğı alətlərinin ölkəmizin ərazisində tapılan qədim nümunələri musiqinin tarixindən, həmçinin onun insanların həyatındakı rolundan əsaslı surətdə danışmağa imkan verir.

Mütəxəssislərin elmi araşdırmalarına görə, Azərbaycanda musiqi mədəniyyətinin inkişafı daş dövründən – e.ə. XVIII-XV minilliklərdən başlayır. Tədqiq olunan çalğı alətlərinin araşdırılması zamanı arxeoloji, tarixi, etnoqrafik, ədəbi, linqvistik mənbələr və qədim miniatür rəsm əsərləri əsas götürülür. Bu cür faktlarla və məxəzlərlə Azərbaycan ərazisində tez-tez rastlaşmaq mümkündür. Həmin mənbələr çalğı alətlərinin “kimliyini”, hansı xalqa məxsus olduğunu müəyyənləşdirməklə onların əsas pasportu sayılır.

Daha ətraflı olaraq haqqında bəhs edəcəyimiz milli musiqi alətimiz olan tar da digər çalğı alətlərimiz kimi dinləyicidə müxtəlif ovqatlar yaratmaq qüdrətinə malikdir. Dahi bəstəkarımız, peşəkar musiqimizin banisi və böyük nəzəriyyəçisi Üzeyir bəy Hacıbəyovun “Azərbaycanın musiqi həyatına bir nəzər” adlı elmi məqaləsində çalğı alətlərimizlə bağlı qeydləri, xüsusən də tar haqqında fikirləri musiqi alətsünaslığı cəhətdən çox maraqlıdır: “Tarın bəm simləri çox həzin və təsirlidir. Miyanxana səsləri gur və mərdanə, zil səslərisə bir qədər qışqırıqlıdır... Tar ən ziyadə istemal edilən alətlərin birincisidir” (1).

Tarın yaranma tarixilə bağlı müxtəlif mülahizələr, versiyalar mövcuddur. “Yeni yol” qəzetinin 1929-cu il 18 yanvar tarixli, 15-ci nömrəsində “Tar haqqında” adlı məqalədə yazılıb: “Mötəbər tarixi vəsiqələrə əsaslanıb deyə bilərik ki, tarı miladın X əsrində Türkünstan türklərindən Tərxanın oğlu Məhəmməd Cərcə şəhərinin Fərab adlı bir kəndində qayırmışdır” (7).

Məqalədəki Tərxanın oğlu Məhəmməd əslən Xorasan türkü olan dahi mütəfəkkir, filosof-alim və musiqişünas Əbu Nəsir Məhəmməd ibn Tərxan əl-Fərabidir. Məqalənin müəllifi məlum səbəblər üzündən, yəni şəxsi təhlükəsizliyi baxımından əsl kimliyini gizli saxlayaraq özünü “Musiqiçi” imzası ilə təqdim etmişdir.

Azərbaycan SSR əməkdar mədəniyyət işçisi, tanınmış jurnalist, salnaməçi, Qulam Məmmədli özünün “İmzalar” adlı kitabında “Musiqiçi” barədə ətraflı məlumat verir. O göstərir ki, XX əsrin əvvəllərində Üzeyir Hacıbəyovun bir sıra məqalələri ovaxtkı dövrü mətbuat səhifələrində “Musiqiçi” imzası ilə çap olunmuşdur (5). Aydın olur ki, “1920-ci illərin sonu, 30-cu illərin

əvvəllində Azərbaycanda tara qarşı hücumlar ediləndə Ü.Hacıbəyov “Tar haqqında” məqaləsini də gizli imza ilə çap etdirmək məcburiyyətində qalmışdır” (6).

Bununla bağlı bir sıra geniş tədqiqatlar aparılmış, əldə olunan nəticələr A.Nəcəfzadənin, F.Şuşınskinin və S.Abdullayevanın monoqrafiyalarında və dövrü mətbuatda işıqlandırılmışdır.

Azərbaycanın görkəmli bəstəkarlarından, eyni zamanda dirijor və musiqişünaslarından biri olan, xalq artisti Əfrasiyab Bədəlbəyli “Kommunist” qəzetinin 1929-cu il 11 yanvar tarixli nömrəsində dərc olunmuş “Tar üzərində mühakimə münasibətilə” adlı məqaləsində yazmışdır: “Tar Azərbaycan xalqının musiqi instrumentidir. Tarın nota ilə çalınması işində böyük müvəffəqiyyətlər vardır. Tarı muzeyə göndərmək təşəbbüsü yanlışdır. Tarın tərəqqi yolunu kəsməməli.

... Bizim xalq musiqi instrumentlərindən ən çox tərəqqi və inkişaf edən – tərdir. Bir çoxları tarın Azərbaycan musiqi instrumenti olmadığını və rozəxanlar, mərsiyəxanlar ilə birlikdə İrandan gəldiyini və böyləliklə də xalis İran musiqi instrumenti olduğunu söyləyirlər. Bu fikir çox da doğru deyildir.

Əyər tar, Azərbaycana İrandan gəlmişsə, hər halda tarın İranda icad edildiyi dəxi doğru deyildir. Miladdan 2000 il qabaq misirlilərin “nabla” adlı musiqi instrumenti tarın ibtidai bir şəkildən başqa bir şey deyildir. İranda Əbu Nəsir Fərabî tərəfindən təkamül edilmiş, İran tarı halına salınmışsa, Azərbaycanda da İran tarı məşhur tarçalan Sadıq tərəfindən bütöün dəyişdirilmiş, azərbaycanlaşdırılmışdır...” (2).

Sənətşünaslıq namizədi, professor Vaqif Əbdülqasımov “Azərbaycan tarı” kitabında əski, yəni 5 simli tarın mahir ifaçısı, professor Jan Dürinqin qədim mənbələrə əsaslanan fikirlərini təqdim edir: “Rübablara yaxın olan, həmahəng səslə tellərə malik olan tar həmişə Qafqazda olmuş və XVIII əsrin sonlarında oradan İrana gətirilmişdir.”

V.Əbdülqasımov elə həmin kitabda İran musiqişünası Ruhullah Xaliqinin “Sərqozəste-musiqiyə-İran” kitabından, həmçinin İranda uzun illər fars musiqisinin tətbiqi ilə məşğul olan amerikalı Ella Zonisin “Klassik fars musiqisi” adlı əsərindən nümunələr göstərərək tarın İrana Qafqazdan, daha dəqiqi Azərbaycandan gətirilməsi haqqında məlumat verir.

Tarın quruluşu. Azərbaycan simli musiqi alətləri arasında texniki və dinamik imkanlarına görə müasir tar ən mükəmməl və təkmil çalğı alətidir. Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyov tarın texniki ifaçılıq imkanlarına, akustik səslənmə xüsusiyyətlərinə istinad edərək yazır: “Tar Şərq musiqi təhsilini artırma bilən alətlərdən ən qiymətli və ən mühümüdür”.

Müasir Azərbaycan tarının atası sayılan Mirzə Sadıq Əsədöglü – Sadıqcan (1846-1902) beşsimli tar aləti üzərində islahatlar apararkən ona daha 6 sim əlavə edib. O, eyni zamanda kiçik oktavanın “do” səsi olan kök simə ağ simi də o zaman əlavə etmişdir. Tarın bədii-texniki imkanları Sadıqcanın digər bir sıra uğurlu islahatlarından sonra xeyli artırıldı. Riyazi hesablamalar sayəsində uğurlu nəticələr əldə edən Sadıqcan, tar üzərində işləyərkən hər bir şeyi yüz ölçüb bir biçmişdi. O, tarın qolundakı bir neçə pərdəni ləğv edib cəmi 22-sini saxlayaraq, alətin səsinə gücləndirmək, imkanlarını artırmaq məqsədilə ağ və sarı simlərə müvafiq olaraq qoşalaşmış zəng (çingənə) simlər əlavə etmişdir.

Sadıqcan aləti daha rezonanslı, xunlu etmək üçün tara kiçik oktavanın sol səsinə bir oktava aşağı, bəm səslənən əlavə qalın sarı sim də bağlamışdır. O, kiçik oktavanın “do” səsinə verən və tək bağlanan kök simi də qoşalaşdırmışdır. Bu gün əlavə olunmuş bütün bu simlərdən açıq halda istifadə olunur.

Bu barədə özünün “İzahlı monoqrafik musiqi lüğəti” kitabında Əfrasiyab Bədəlbəyli yazır: “Mirzə Sadıq kök simi də “kimsiz-kimsəsiz buraxmamışdır. O, tarda səslər müvazinətinə riayət

məsələsini nəzərə alaraq, əlavə simlərdən birini də kök sim qonşuluğunda qoşmağı lazım bilmişdir. Bu sim, bir qayda olaraq, kök simdən bir oktava zil köklənir.”

Beşsimli qədim tarın çanağı yöndəmsiz və çəkisi ağır olduğundan diz üstündə çalınırdı. Sadıqcan tarın çanağını daha dərin qazaraq onun çəkisini azaltmağa nail olmuş, alətin ümumi çəkisi azaldıqdan sonra ilk dəfə olaraq tarı diz üstündən sinəyə qaldırdı. O, həmçinin aləti sinədə çalmaq üçün çanağın baş tərəfində olan mailliyi (100 mm), donqarlığı aradan götürüb üz səthini genişləndirməklə səsini xeyli gücləndirmişdi.

Mirzə Sadıq tərəfindən tarın simləri 18-ə çatdırılsa da, sonralar onların sayı 13-ə endirildi. Belə eksperimentlər özünü doğrultmayınca nəhayət, əvvəlki kimi 11 sim saxlandı. Sadıqcan tarın simlərini artırmaqla alətin tənzimlənən intensivliklə səslənməsini xeyli gücləndirmişdi.

V.Əbdülqasimov müəllifi olduğu “Azərbaycan tarı” kitabında yazır: “M.S.Əsədovlu simlərin sayını artırması ilə əlaqədar tarın qolunun çanağa birləşdiyi hissədə də dəyişiklik edir. Əvvəllər tarın qolu çanağa birbaşa birləşdirilirdi, yaxud da qol çanağa dəmir vintlərlə bağlanırdı.

Beşsimli tarın bu cür quruluşu Bakıda yerləşən muzeylərdə olan tarlardan bizə məlumdur. Bu halda yeni tarda simlərin sayından asılı olaraq qol ilə gövdə arasında gərginlik yaranırdı ki, buna Azərbaycan musiqiçiləri “çəngəl” deyirlər. Mirzə Sadıq isə tarın simlərinin artırılmasında qol ilə çanaq arasında yaranan gərginliyi, təzyiqli tarazlaşdırmaq məqsədi ilə tarın çanağının özündən çıxan qısa qol çıxıntısını tarın qoluna geydirir və onu birləşdirir” (3).

Tədrisi. Azərbaycanda ən çox istifadə edilən və mükəmməl milli çalğı alətimiz şübhəsiz ki, tardır. Bu gün müstəqil ölkəmizdə tar alətinin tədrisi və inkişaf etdirilməsi üçün hər cür lazımı şərait mövcuddur. Ü.Hacıbəyovun təşəbbüsü ilə 1931-ci ildə yaradılmış Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestrində tardan bu günə kimi, həm də aparıcı alət olaraq istifadə edilməkdədir.

Bu gün orkestr və ansamblarda bəm tar adlanan alətdən də istifadə olunur. Həvəskar tarzən Varid Fərzəlibəyov tərəfindən 1960-cı illərdə bəm tarın ilkin variantı yaradıldıqdan sonra Qasım Qasimov, Balabəy Balabəyov və Həbil Şahinoğlu da (tarzən Bakıxan Müzəffərovun tövsiyələri əsasında) bəm tarın fərqli variantlarını hazırlayıblar. Bəm tarın diapazonu böyük oktavanın “do” səsinə I oktavanın “do” səsinə qədərdir.

İfası. Müasir tar ifaçılığı XX əsrdə daha güclü inkişaf mərhələsinə başlamışdır. Belə ki, 1931-ci ildə Ü.Hacıbəyov və M.Maqomayevin təşəbbüsü ilə yaradılmış ilk notlu xalq çalğı alətləri orkestrində tar aparıcı alət kimi əsas yeri tutmuşdur. Ü.Hacıbəyov tərəfindəni əsas qoyulmuş notlu ifaçılıq məktəbi tarın texniki və bədii imkanlarını daha da artırmışdır.

Tar, əsasən, muğam üçlüyünün tərkibində (tar, kamança, qaval) aparıcı alət kimi istifadə edilib və bu gün də muğam sənətinin inkişafında müstəsna rol oynayır. Muğam operalarında solo oxumaları tarın müşayiətilə aparılır.

Tar sinədə üfqi tutulur, sağ əlin biləyi ilə çanaq hissəsi döşə sıxılır, simlər baş və şəhadət barmaqlarının arasında tutulmuş mizrab vasitəsi ilə ehtizaza gətirilir. Tarın qolu sol əlin baş və şəhadət barmaqları arasında sıxılır, sağ əlin ehtizaza gətirdiyi simlər sol əlin şəhadət, orta və adsız barmaqları ilə müxtəlif pərdələri sıxmaqla çalınır.

İfa zamanı texniki və bədii imkanları təmin etmək üçün trel və müxtəlif mizrab vurma üsullarından, ştrixlərdən istifadə edilir. Üst-mizrab, alt-mizrab, üst-alt-mizrab, alt-üst-mizrab, rux (sağ-sol) mizrab, santur-mizrab (üst-alt-üst) və digər ştrixlərdən əlavə, lal barmaq, dartma sim (vibrasiya), sürüşdürmə barmaq (qlissando) kimi ştrix və üsullardan da istifadə olunur.

İfaçı mizrabı simə vuraraq tarı döşünə sıxmaqla səsi uzun müddət dalğalandırır. Alınmış bu fasilə zamanı yaranan effekt "xum" adlanır..

Tarın tanınmış ifaçıları. XIX əsrdən XXI əsrədək olan dövr ərzində Azərbaycanın musiqi aləmində xeyli sayda məşhur və tanınmış tarzənləri – tar ifaçıları olmuşdur. Əvvəlcə XIX əsrin ortalarında yaşamış və öz sənətkarlıqları ilə fərqlənmiş tar ifaçılarını yada salaq:

İçərişəhərli Dərviş Bəylər (eyni zamanda gözəl pianino da çalarmış); Mirzə Əliəsgər Qarabağlı və onun məşhur şagirdləri hesab olunan Cavadbəy Əlibəyoğlu – Xanəzəyski və Şəkəroğlu Kərim; Məşədi Məlikməmməd Ağasalahoğlu (1838-1909) – həmçinin kamança, tütək və qarmon alətlərini də eyni məharətlə çalıb; Mirzə Sadiq Əsədoğlu (1846-1902) – gözəl səsi olsa da, 18 yaşında batmış və o, tardan əlavə tütək, ney və kamança çalmağı da öyrənmişdir; Mirzə Fərəc Rza oğlu Rzayev (1847-1927); Məşədi Zeynal Haqverdiyev (1850-1918); Malıbəyli Həmid İmanqulu oğlu Qurbanov (1869-1922); Məşədi Cəmil Kərbəlayi Aslan oğlu Əmirov (1875-1928), böyük bəstəkarımız Fikrət Əmirovun atası – həmçinin xanəndəlik də etməklə yanaşı, qarmonda, skripkada, fortepianoda, udda, qanunda və kamançada da mükəmməl ifa edirmiş; Şirin Məşədi Hüseyn oğlu Axundov (1878-1927) – virtuoz tarzən olmaqla bərabər saz və qarmon da çalırmiş; Qurban Pirimov (1880-1965) – Aşıq Valehin (1729-1822) nəticəsi, balabançalan Baxşəli Gülablının oğludur; Abutalıb Kərbəlayi Muxtar oğlu Yusifov (1884-1937) – əvvəllər gözəl qarmon çalıb, ömrünün son 10 ilində tarzənlik edib; Mirzə Mənsur Məşədi Məlikməmməd oğlu Mənsurov (1887-1967) – məşhur tarzən Bəhram Mənsurovun atası; Məşədi Süleyman Mənsurov (1872-1955); Məmmədmirzə (Məmmədxan) Məmmədrza oğlu Bakıxanov (1890-1957); Əhməd Məmmədrza oğlu Bakıxanov (1892-1973); Bəhram Mənsurov (1911-1985); Məşədi Nəriman Bahadır oğlu Mehrəliyev (1916-1983); Əliağa Quliyev (1917-1998); Zərif Qayıbov (1920-1943); Kamil Əhmədov (1920-1997); Hacı Məmmədov (1920-1981); Məmmədəğa Muradov (1921-1969); Firudin Ələkbərov (1921-2021); Baba Salahov (1923-1982); Əhsən Dadaşov (1924-1976); Həbib Bayramov (1926-1994); Sərvər İbrahimov (1930-2002); Fikrət Verdiyev (1947-2022), Həmid Vəkilov (1949-2020), Gülağa Zeynalov (1956-2015).

Müasirlərimiz olan məşhur tarzənlərimiz – xalq artistləri Adil Bağirov, Ramiz Quliyev, Vamiq Məmmədəliyev, Ağasəlim Abdullayev, Zamiq Əliyev, Möhlət Müslümov, Firuz Əliyev, əməkdar incəsənət xadimi Nazim Kazımov, əməkdar artistlər Elxan Mənsurov, Ələkbər Ələkbərov, Zeynalabdin Babayev, Elçin Həşimov, Naxçıvan Muxtar Respublikasının əməkdar mədəniyyət işçisi, Prezident təqaüdçüsü Əkrəm Məmmədli, tanınmış tarzənlər – Prezident təqaüdçüsü Tariyel Abbasov, Zakir Məmmədov, Valeh Rəhimov, Malik Mənsurov, Əliağa Sədiyevin adlarını fəxrlə çəkə bilə

Məşhur qadın tarzənlərimizdən biri olan, xalq artisti, Prezident təqaüdçüsü Ceyran Haşımova ixtisas təhsilini başa vurduqdan sonra – 1958-ci ildən həm də bir pedaqoq kimi fəaliyyət göstərmişdir. Ömrünün 60 ildən çoxunu milli musiqi mədəniyyətimizin inkişafına, o cümlədən tar alətinin təbliğinə sərf edən Ceyran xanım 1964-cü ilin martında “Lalə” Qızlar Ansamblını yaratmış və 50 ildən artıq ona rəhbərlik etmişdir. Bu ansambl keçmiş SSRİ-nin əksər respublikalarında olmuş, Azərbaycanı isə qarış-qarış gəzərək milli musiqi mədəniyyətimizi təbliğ etmişdir. Bir tar müəllimi kimi respublikanın müxtəlif fəori adlarına layiq görülmüş onlarla istedadlı tarzən yetirmişdir.

Xanım tarzənlərimiz – yaşlı nəslin nümayəndəsi Ceyran Haşımovanın və gənc nəslin nümayəndəsi Humay Qədimovanın adlarını qeyd edərkən heç şübhəsiz ki, ilk tarzən-qadınlarımızı da xatırlamalıyıq. Onlarda biri Firəngiz İsmayılova – Məlikova (1911-1968), digəri isə Cəfər Cabbarlının qardaşı Hüseynqulunun qızı Mələk Abbasovadır (1912-2003).

Mələk xanım tarzən olmasından söhbət açarkən əmisi Cəfərin ona necə tar almasından, tara necə həvəs oyatmasından, görkəmli tarzən Əhməd Bakıxanovun ona dərs deməsindən maraqlı xatirələr söyləyərdi.

Azərbaycan SSR Radio Verilişləri Komitəsinin 1 yanvar 1932-ci il tarixli 1 nömrəli əmrinə əsasən tarzənlər – Üzeyir Hacıbəyov (dirijor), Səid Rüstəmov (dirijor köməkçisi və konsertmeyster), Qurban Pirimov, Əhməd Bakıxanov, Bəhram Mənsurov, Xosrov Məlikov, Əmirulla Məmmədbəyov, Süleyman Hüseynquluoğlu, Əlihəsən Nuriyev, Əbülfəz Fərəczadə və Tutu Kərimova məhz həmin ildən fəaliyyətə başlayan ilk xalq çalğı alətləri orkestrinin üzvləri olmuşlar.

Bəstəkar-tarzənlər Ağası Məşədibəyov və Hökümə Nəcəfova 1933-cü ildə bu orkestrdə işləməyə dəvət olunublar. 1938-ci ildə Moskvada keçirilən Birinci Azərbaycan Ədəbiyyatı və İncəsənəti Ongünlüyündə – Dekadada iştirak etmək üçün gənc bəstəkarlar – Adil Gəray, Əşrəf Abbasov, Fikrət Əmirov, Qənbər Hüseynli bu orkestrin tərkibini gücləndirmək məqsədilə tarzən kimi dəvət edilmişdilər.

Ümumiyyətlə, bəstəkarlarımızdan Üzeyir Hacıbəyov (1885-1948), Səid Rüstəmov (1907-1983), Hökümə Nəcəfova (1911-2002), Ağabacı Rzayeva (1912-1975), Ağası Məşədibəyov (1912-1984), Qənbər Hüseynli (1916-1961), Hacı Xanməmmədov (1918-2005), Adil Gəray Məmmədbəyli (1919-1973), Əşrəf Abbasov (1920-1992), Fikrət Əmirov (1922-1984), Süleyman Ələsgərov (1924-2000), Arif Məlikov (1933-2019), Rəşid Məmmədov (1936-2006), Kamal Əhmədov (1948), Nazim Quliyev (1950), Siyavuş Kərimi (1954), Şəmsəddin Qasimov (1955) və digərləri böyük sənətə məhz tarzən kimi gəlmişlər.

Fərəhli haldır ki, bu gün Naxçıvan Dövlət Universitetinin İncəsənət fakültəsində xaiq çalğı alətləri kafedrası fəaliyyət göstərir. Həmin kafedrada çalışan tanınmış tarzənlər bir pedaqoq kimi tanınmış tar ifaçılarının yetişməsində, o cümlədən tələbələrin gələcəyin mahir tarzənləri kimi formalaşmasında əvəzsiz rol oynamaqdadırlar.

Nəticə

Nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, tar müxtəlif xalqlar tərəfindən istifadə edilsə də, şəriksiz Azərbaycan çalğı alətidir. Dövlət müstəqilliyimizin bərpasından (1991) sonra ötən dövr ərzində Azərbaycanda insan fəaliyyətinin bütün sahələrində yeni informasiya texnologiyalarından geniş istifadə olunmaqdadır. Şübhəsiz ki, bu tərəqqi mədəniyyət sahəsində də özünü göstərməkdədir.

Yeni informasiya texnologiyaları qədim mənbə və qaynaqlara istinad edilməklə mədəni irsimizin araşdırılması, unudulmuş bir sıra çalğı alətlərimizin bərpası, ümumiyyətlə, tarixi, arxeoloji, etnoqrafik və ədəbi məsələlərlə bağlı müvafiq qərarların işlənilib hazırlanması, onların həyata keçirilməsi prosesini xeyli asanlaşdırır, o cümlədən bu işin səmərəliliyini və çevikliyini artırır. Məhz bu nailiyyətlər informatika adlı yeni bir sahənin müxtəlif növlərinin yaranması inkişafı sayəsində daha da sürətlənir.

Bu gün internet dünya musiqi mədəniyyətində baş verən yeniliklərlə az vaxt sərf etməklə, yaxından və ətraflı tanış olmağa hər cür imkan yaradır. Çalğı alətlərilə bağlı müxtəlif ölkələrdə keçirilən elmi-nəzəri konfrans, simpozium və seminarların materialları ilə də operativ surətdə, “isti-isti” tanış olmaq imkanı yaranmışdır. Heydər Əliyev Fondunun səyi və himayəsi ilə demək olar ki, son 20 il ərzində muğam sənətimizin bütün dünyada geniş təbliğ olunması ilə onun əsas çalğı alətlərindən biri və birincisi olan Azərbaycan tarı da xarici ölkələrdə yaxşı tanınmaqdadır. Şübhəsiz ki, bu sahədə də məşhur və virtuoz tarzənlərimizin istedad və xidmətləri danılmazdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayeva S. Azərbaycan xalq çalğı alətləri (orqanoloji-musiqişünaslıq tədqiqatı). Bakı: Adiloğlu, 2002, 355 s.
2. Bədəlbəyli Ə. Tar üzərində mühakimə münasibətilə. // “Kommunist” qəzeti, 11 yanvar 1929-cu il.
3. Əbdulqasimov V. Azərbaycan tarı. Bakı: İşıq, 1989, 40 s.
4. Hüseynov Ə. Üzeyir Hacıbəyovun tar açarı. // “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti, 21 avqust 1987-ci il.
5. Məmmədli Q. İmzalar. Bakı: Azərnəşr, 1977, 71 s.
6. Musiqiçi (Ü. Hacıbəyov). Tar haqqında. // “Yeni yol” qəzeti, 18 yanvar 1929-cu il.
7. Nəcəfzadə A. Azərbaycan idiofonlu çalğı alətləri (orqanoloji-tarixi tədqiqat). Bakı: MBM, 2010. 186 s.
8. Tar konservatoriyadan çıxarıldı. // “İnqilab və mədəniyyət” jurnalı, № 2, 1929-cu il, s.39.

*Naxçıvan Dövlət Universiteti

E-mail: ismayilmurselovv355@mail.com

Ismayil Mursalov

THE ROLE OF RENOWNED TAR PLAYERS IN THE PROMOTION AND PROGRESS OF OUR NATIONAL MUSIC

The article mentions that tar, our national musical instrument, has the power to create different tastes in the listener, just like our other musical instruments. There is a wide discussion about the history of the formation of tar. It is about the structure, etymology, range of this musical instrument. By providing information about the performance and teaching of tar, the years of the ban on this instrument in Azerbaijan are also mentioned.

This research work also shows examples of works in which tar is glorified in classical literature. The article also mentions the names of famous performers of the 19th-20th centuries and modern times in Azerbaijan.

Keywords: *tar, instrument, teaching, performer, Uzeyir Hajibeyov.*

Исмайыл Мурсалов

РОЛЬ ЗНАМЕНИТЫХ ТАРИСТОВ В ПРОПАГАНДЕ И ПРОГРЕССЕ ТАРА В НАШЕЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ МУЗЫКИ

В статье подчеркивается, что в ряде наших музыкальных инструментов и тар, который является национальным инструментом, способен создать разные настроения у слушателя. Здесь широко рассказывается об истории соиздания тара. Отмечается о структуре, об этимологии, о диапазоне этого музыкального инструмента. Рядом с

информацией об исполнении и преподавании тара, вспоминается и годы, когда этот инструмент был запрещен в Азербайджане.

В то же время в статье отмечены а также приводятся образцы из произведений имена знаменитых исполнителей в Азербайджане как в XIX-XX веках, так и в нашем современном времени.

Ключевые слова: *тар, инструмент, обучение, исполнитель, Узейир Гаджибеков.*

Sənətşünaslıq elmləri doktoru İnara Məhərrəmovə tərəfindən təqdim edilmişdir.

İlk daxilolma tarixi: 23.07.2025

Son daxilolma tarixi: 15.08.2025